

Miért érdemes a nyelvésznek reggelente felkelni az ágyból?

Avagy: Chomsky „forradalmai” és a generatív nyelvészet historiográfiája*

B) Az „Aspects of the Theory of Syntax” (CHOMSKY 1965.): tudományos forradalom, ideológia vagy elhibázott metodológia és a személyiségek harca? – I. Kuhni forradalom. – NEUMEYER (1986b), KOERNER (1989, 2002, 2004), MURRAY (1980, 1994) és HARRIS (1993a) megállapításaiból az következik ugyan, hogy a „Syntactic Structures” megjelenése nem váltott ki kuhni tudományos forradalmat a nyelvészetben, de nem következik, hogy a generatív nyelvészet fejlődésének későbbi fázisai ne lehettek volna forradalmiak. Már a hetvenes években felvetődött, hogy inkább az „Aspects” viseli magán a forradalmiság jegyeit, semmint a „Syntactic Structures”. A tétel tehát a következő:

- (10) A nyelvtudományban az „Aspects of the Theory of Syntax” váltott ki tudományos forradalmat és vezetett új paradigma kialakulásához.

E tétel mellett MCCAWLEY (1976: 4–5) három tényezőre hivatkozva érvel. Először, a hatvanas évek közepére a generatív transzformációs grammatika követőinek száma elenyésző kisebbségből meghatározó nagyságrendűre nőtt. Másodsor, a generatív transzformációs grammatika egy létrejöttékor avantgárdnak tekinthető amerikai mozgalmából intézményesült és uralkodóvá vált. Harmadsor, a generativista publikációk jellege jelentősen megváltozott. Míg az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején elsősorban a neo-bloomfieldiánusok elleni polémia vezérelte őket, addig az „Aspects” hatására a szisztematikus, konstruktív kutatómunka került középpontjukba. MCCAWLEY szerint az első két tényező a tudományos forradalomra utal, a harmadik pedig a kuhni normáltudományos periódus kezdetét jelzi.

KOERNER (1989: 133–4, 2004: 44–5) MCCAWLEY fejtegetéseivel egyetértve foglal állást (10) mellett, kiemelve, hogy megítélése szerint mindenekelőtt az „Aspects” tartalmának következő összetevői támasztják alá forradalmi jellegét. Először, az „Aspects”-ben helyet kapott a szemantika is („Az Aspects előhozta a szemantikát rejtkehelyéről”, I. MCCAWLEY 1976: 6). Másodsor, az Aspects szisztematikussága meghaladta a „Syntactic Structures”-ét és ezzel viszonylag jól átláthatóvá váltak azok az eredmények, amelyeket az elmélet alkalmazásával el lehetett érni. Harmadsor, az elmélet lehetővé tette a szintaktikai univerzálék vizsgálatát.

Összegezve:

- (MP10) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalma a ’tudományos forradalom’ és ’paradigma’ az „Aspects”-re vonatkoztatva, központi hipotézise (10) és eszköze KUHN 1984 [1970].

---

* Második közlemény. Az elsőt I. MNy. 2009: 385–401.

2. I d e o l ó g i a . – A generatív szemantikai mozgalom forrása az „Aspects” mélyszerkezet-fogalmának kétféle értelmezése volt. Mivel ennek megfelelően a generatív szemantikusok fellépése közvetlenül az „Aspects” megjelenéséhez kapcsolódott, itt térünk ki röviden a JAMES MCCAWLEY, GEORGE LAKOFF, PAUL POSTAL, valamint JOHN ROBERT ROSS nevével fémjelzett generatív szemantikai csoportosulás és a CHOMSKYhoz kötődő interpretatív szemantikusok közötti ellentét historiográfiájának szemléltetésére. Az interpretatív és a generatív szemantikusok közötti háborút HARRIS (1993a, 1993b, 1993c), MURRAY (1994), SEUREN (1996, 1998) és HUCK–GOLDSMITH (1995) hasonlóképpen ítéli meg; felfogásukat az utóbbi példáján mutatjuk be.

A NEUMEYER (1980, 1986a) hatására általánosan elfogadottá vált, „hivatalos” – a chomskyánus csoport érdekét szolgáló, tankönyvekben is propagált (pl. RIEMSDIJK–WILLIAMS 1986) – értékelés egyenes vonalú fejlődésként jellemzi a „Syntactic Structures” megjelenésétől napjainkig tartó folyamatot. E nézet szerint a generatív szemantika empirikus és elméleti hiányosságai miatt joggal vészelt el a nála progresszívabb interpretatív szemantikával szemben.

HUCK–GOLDSMITH (1995) – csakúgy, mint HARRIS, MURRAY és SEUREN – elveti ezt a sommás „elfogadott nézetet” („received view”). A szerzők a következő kérdést vetik fel: Ha – a „hivatalos” álláspontnak megfelelően – a generatív szemantika azért tűnt el a nyelvtudomány-történet süllyesztőjében, mert állításait a CHOMSKY köré csoportosuló interpretatív szemantika képviselői megcáfolták, akkor miért lehetséges az, hogy ugyanezen állítások beépültek a generatív nyelvészet későbbi fejlődési stádiumaiba? E kérdésre a következő választ adják (HUCK–GOLDSMITH 1995: 7, 92–3):

- (11) a) Az a közfelfogást befolyásoló közismert nézet, hogy a generatív szemantika állításait a CHOMSKY-féle interpretatív szemantika megcáfolta, tudományosan megalapozatlan és alapvetően ideológiai okokkal magyarázható.
- b) A generatív szemantika hanyatlásának oka nem elméleti és empirikus hiányosságaiban, hanem személyi és társadalmi tényezőkben, valamint az utóbbiakkal összefüggésben alkalmazott retorikai stratégiákban rejlik.

A szerzők historiográfiai eszközként LAKATOS 1970-t választják. Úgy vélik, hogy a LAKATOS-féle „tudományos kutatási programok” historiográfiai keretében nem lehetséges olyan világos empirikus alapot találni, amelyre vonatkoztatva igazolható lenne az interpretatív szemantika fölénye a generatív szemantikával szemben. Következésképpen az interpretatív szemantika győzelmének nincs fogalmi, empirikus, teoretikus – egyszerűen: tudományos – oka (HUCK–GOLDSMITH 1995: 6–7, 91–5). Először is a generatív szemantika ellen felhozott érvek – tartalmukat tekintve – nem elég erősek a cáfolathoz. Másodszor, a kétféle irányzat állításai valójában kompatibilisek egymással. A szerzők az argumentációnak kiemelt figyelmet szentelnek, mivel „a tudományos érvelés a tudományos élet döntő fontosságú része” (HUCK–GOLDSMITH 1995: viii). Ergo, a generatív szemantika elhalása nem

függött össze állításai tudományos értékével, hanem egyéb – ideológiai, argumentatív és retorikai – tényezőkkel magyarázható. Következésképpen megkapjuk (11)-et. Összefoglalva:

(MP11) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalma az 'ideológia', a 'retorika' és az 'érvelés' mint az „Aspects” nyomán kibontakozó generatív szemantikai és interpretatív szemantikai irányzat közötti döntést meghatározó tényezők, központi hipotézise (11) és eszköze LAKATOS 1970.

3. Kutatói személyiség és hibás tudományódszertan. – A generatív szemantikai mozgalom fellépésének és bukásának a generatív szemantikusok szemszögéből való magyarázatát LAKOFF 1989. példáján mutatjuk be. (A csoport egyéb tagjainak visszaemlékezéseihez l. MCCAWLEY 1980. és HUCK–GOLDSMITH 1995. terjedelmes függelékét). ROBIN LAKOFF fő tétel így foglalható össze:

(12) Az „Aspects”-ben gyökerező interpretatív szemantika és a generatív szemantika tartalmi különbségei
 a) a természettudományos módszer eltérő megítéléséből és
 b) a személyiségek eltérő jellegéből származnak.

Ami (12a)-t illeti, ROBIN LAKOFF az „Aspects” mélystruktúra-fogalma nyomán kirobbant háború egyik okát CHOMSKY azon – szerinte alapvetően elhibázott és a nyelvtudomány fejlődésére károsan ható – törekvésében látja, hogy a természettudományok formális módszereit kényszerítse rá a nyelvtudományra. LAKOFF – csakúgy, mint JÄGER (1993a, 1993b; l. a 2. D) 2. szakaszt) – kártékonynak és a nyelvtudomány lényegétől idegennek tartja a természettudományos minták reflektálatlan követésének kívánalmát. Például úgy véli, hogy a nem-formális elméletek erőszakos kirekesztése pusztán azért, mert formális eszközökkel nem kezelhető összefüggések feltárására vállalkoznak, „a legveszélyesebb módon tudományellenes: hasonló az egyház azon határozatához, amely szerint GALILEI állításai pusztán azért eretnekek, mert ellentétben álltak az akkor elfogadott ismeretekkel” (i. m. 956, 5. lábjegyzet; kiemelés: K. A). E megállapításával összhangban és szöges ellentétben a kuhniánus felfogás vulgarizált nyelvtudományi alkalmazásával, elutasítja a CHOMSKY-csoport kirekesztő szemléletét. A nyelvészeti elméleteknek az adatok sajátosságaival összefüggő sokféleségét, a különböző szemléletmódok egyidejű fennállását a nyelvtudományban olyan értéknek tartja, amely hozzájárul a vizsgálat tárgyának teljesebb, pontosabb megismeréséhez: „Századunk nagy részében a nyelvet a 'természettudomány' prokrusztesz-ágyába próbáltuk kényszeríteni, az eredmény pedig az a káosz és viszály lett, amelyet tapasztalunk. Ha tudományágunk természettudomány, akkor azt kell feltételeznünk, hogy egyetlen paradigma vezet el az igazsághoz, és számunkra az lenne a jó, ha az a sajátunk lenne. Azonban annak lehetetlenége, hogy a tudományágon belül mindenkit egyetlen paradigma elfogadására készítsünk és eljussunk a kuhni normál tudományig, azt

szemlélteti, hogy helytelenül ítéltük meg a dolgokat. [...] minden nyelvész vagy minden elméleti perspektíva másképp látja a nyelvi valóságot és mindegyikük – noha mint tudományos elméletek nem egyeztethetők össze egymással – hozzájárul valamivel tudásunkhoz. De többé nem várhatjuk el, hogy a perspektívák egyetlen elméletté álljanak össze: be kell érünk eltérő, ugyanakkor egyaránt érvényes álláspontokkal” (i. m. 985–6, kiemelés: K. A.; l. még a nyelvészet pluralizmusához mint deziderátumhoz HARRIS 1993b: 432).

(12b)-vel összefüggésben LAKOFF az ötvenes évek végének és a hatvanas évek elejének generativista csoportját vallásos metaforák alkalmazásával vakhitű szekta-ként jellemzi, amelynek tagjait összekovácsolta a közös ellenség ellen indított háború („us against the world”, LAKOFF 1989: 963). A közösség összetartása akkor bomlott meg, amikor a neo-bloomfieldiánusok elleni háborút megnyerték, és már nem volt ki ellen harcolni, ezért felszínre került a csoporton belüli eltérő személyiségek közötti ellentét. A generatív szemantika és a CHOMSKY-féle irányzat közötti háborús-kodás kirobbanásának másik oka ROBIN LAKOFF szerint ezért az, hogy két személyiség-típus volt jelen (i. m. 944–6). Az egyik a formálisan, diszkrét fogalmakban gondolkodó, a másik a humanista szellemű és műveltségű személyiség. A személyiségek eltérő voltából adódó és egyre élesebben kibontakozó kétféle elméleti habitus szorosán összefüggött a csoportok szerkezetével is. Míg a formális gondolkodás autokratikus, hierarchikus szerveződést igényel, a humanista személyiség elfogadja az egyenlőséget és a gondolatok pluralizmusát. LAKOFF szemléletesen illusztrálja azt a parancsuralmi rendszert, amelyet CHOMSKY maga körül kialakított és azt a fokozódó ellenszenvet, amely végül oda vezetett, hogy a generatív szemantikusok nem csupán CHOMSKY nézeteit, hanem személyiségét is egyre inkább elutasítva egyszer csak „CHOMSKYt már nem bálványnak látták, hanem sátánivá lényegült át, az Ellenséggé vált” (i. m. 970).

Az „Aspects” mélystruktúra fogalmának eltérő értelmezése nyomán kialakult két csoport ellentéte tehát „nem olyan, elméleten belüli konfliktus volt, amely a kuhni paradigmaváltásnak megfelelően oldható fel” (i. m. 946). Következésképpen az „Aspects” nem tekinthető forradalminak, a generatív szemantika pedig nem volt ellenforradalom – egyszerűen arról van szó, hogy sem a generatív nyelvészet, „Aspects” előtti, sem utáni története nem értelmezhető a kuhni terminológia alapján.

ROBIN LAKOFF válaszát a (P)-ben feltett kérdésre a következőképpen rekonstruáljuk:

- (MP12) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalma a 'természettudományos módszer' és a 'személyiség' mint az elmélet tartalmának meghatározói az „Aspects”-re vonatkoztatva, központi hipotézise (12) és eszköze a tudományelméleti reflexióval kiegészített memoár.

C) Halle 1959 és CHOMSKY–HALLE 1968 mint kuhni forradalmi művek. – MURRAY (1994: 238) alternatívaként felveti a következő hipotézist:

(13) A generatív fonológia váltott ki tudományos forradalmat.

HYMES–FOUGHT (1981. [1975.]), MURRAY (1994.), HARRIS (1993a) és KOERNER (1989.) az előző szakaszokban ismertetett érvelése többek között egyaránt azt állítja, hogy a „Syntactic Structures” mint ZELLIG S. HARRIS munkásságának közvetlen folytatása és szintaktikai kiterjesztése nem hozott lényeges intellektuális újításokat, és ezért nem is váltott ki ellenállást a neo-bloomfieldianusokból. MURRAY (1994: 238) forrásaira hivatkozva arra következtet, hogy nem a szintaxis elmélete váltotta ki a neo-bloomfieldianusok ellenállását, hanem a fonemika elvetése, és az 1950-es és 60-as évek harcai nem a szintaxis, hanem a fonológia körül kulmináltak. MURRAY szerint a fonemika kizárása a nyelvészetből sokkal provokatívabb lépés volt, mint bármi, amit CHOMSKY a szintaxisról vagy a behaviorizmus és a mentalizmus közti ellentétről mondhatott volna (i. m.; ugyanezt állítja HARRIS 1993a: 59–61). Hivatkozik ARCHIBALD HILL más összefüggésekben is sokat idézett, híres visszaemlékezésére, amelyben leírja, hogy mindaddig szépen megfért a transzformációs generatív nyelvészekkel, amíg kedvesét, a fonémát („my darling, the phoneme”; HILL 1980: 75) is meg nem támadták. MURRAY konklúziója az, hogy amennyiben ez az értelmezés helyes és amennyiben elfogadnánk KUHN elméletét, akkor sokkal inkább HALLE 1959.-et, valamint CHOMSKY–HALLE 1968.-at kellene forradalmi műveknek tekinteni, semmint a „Syntactic Structures”-t vagy az „Aspects”-et (MURRAY 1994: 238–9). Összefoglalva:

(MP13) Ha a generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalmaként a ’tudományos forradalom’ és a ’paradigma’ fogalmát fogadnánk el KUHN elméletének keretében a generatív fonológiára vonatkoztatva, akkor központi hipotézise (13) lenne.

D) A Kormányzás és Kötés Elmélete (CHOMSKY 1981): kuhni forradalom vagy a nyelvtudomány hanyatlása és a nyelv eróziója? – 1. Kuhni forradalom. – Noha MURRAY (1994: 244, 20. lábjegyzet; 246, 22. lábjegyzet) és KOERNER (2004: 51) szerint CHOMSKY maga nem használta a „forradalom” szót saját elméleteinek jellemzésére, egyéb megfogalmazásaiból levonható az a következtetés, hogy a Kormányzás és Kötés (CHOMSKY 1981) – későbbi elnevezéssel Elvek és Paraméterek (CHOMSKY–LASNIK 1993) – Elméletét forradalminak tartja. Egyfelől ugyanis a „Syntactic Structures” kuhni forradalmisága melletti érvelést (l. a 2. A) 1. szakaszt) sajátos megvilágításba helyezi, hogy egy 1979-ben RINY HUYBREGTSnek és HENK VAN RIEMSDIJKnak adott interjúban Chomsky határozottan elutasítja azt az állítást, amely szerint a generatív nyelvészet történetének első 25 éve kuhni forradalomnak tekinthető, mivel Kuhn felfogásával „durván visszaélnék” (CHOMSKY 2004: 66). Majd így folytatja: „Tehát úgy vélem, hogy Kuhn fogalmai nem igazán érvényesek azon tudományterületeken kívül, amelyekben valóban jelentős intellektuális fejlődés játszódik le. [...] nem gondolom, hogy a nyelvészetben bármiféle intellektuális forradalom ment volna végbe” (uo.). Másfelől viszont CHOMSKY (2002a: 95) a generatív nyelvészet korábbi változataihoz képest

a kopernikuszi fordulatra emlékeztető megfogalmazással jellemzi a Kormányzás és Kötés elméletét. GREWENDORF-nak adott interjújában arra a kérdésre, hogy a generatív nyelvészet mely stádiumát tekinti forradalminak, egyértelműen megnevezi az Elvek és Paraméterek Elméletét (GREWENDORF 1995: 219–22).

Követőinek egészen friss publikációiban is szerepel az Elvek és Paraméterek Elméletének forradalmi minősítése. Eközben a 'forradalom' fogalmát nem explikálják, de hallgatólagosan KUHN forradalom-fogalmát fogadják el eleve adottként. Jellemző példaként idézzük GREWENDORF (2007: 370) kijelentését, aki szerint a Kormányzás és Kötés elmélete „számos kifinomult és forradalmi felfedezéshez vezetett”. A tételt a következőképpen rögzítjük:

(14) A Kormányzás és Kötés Elmélete váltott ki tudományos forradalmat.

(14) indoklása (l. pl. CHOMSKY 1991: 23–4) közismerten az, hogy az elmélet a) az egyes nyelvek szintaktikai sajátosságait univerzális elvekkel összekapcsolt szabad paraméterek lekötésével magyarázza, és így kezelni tudja mind az ember nyelvi képességének általános törvényszerűségeit, mind az egyedi nyelvek szintaktikai szerkezetének különbségeit; b) a grammatika moduláris felépítése révén az egyes kifejezések sajátosságait nem szerkezet-specifikus szabályokból, hanem a grammatika különböző, relatíve autonóm részrendszereihez tartozó általános törvényszerűségek interakciójából vezeti le; és c) megoldotta a nyelvelsajátítás logikai problémáját.

Tehát:

(MP14) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalma a 'tudományos forradalom' és 'paradigma' a Kormányzás és Kötés Elméletére vonatkoztatva, központi hipotézise (14) és látens módon előfeltételezett elmélete KUHN 1984 [1970].

(MP14)-et azonban nem a fenti hivatkozások teszik historiográfiai szempontból igazán érdekessé, hanem az a vita, amelyet LAPPIN et al. (2000a) váltott ki a „Natural Language and Linguistic Theory” című folyóiratban, és amely a Minimalista Programhoz viszonyítva veti fel a Kormányzás és Kötés Elméletének forradalmiságát. Ezért lényegét a minimalizmus tárgyalásakor, a 2. E) 4. szakaszban foglaljuk össze.

2. A nyelvtudomány hanyatlása és tárgyának eróziója. – 1993-ban és 1994-ben kiélezett hangvétellű vitára került sor a „Zeitschrift für Sprachwissenschaft”-ban. JÄGER (1993a) vitaindítójának fő céltáblája CHOMSKY-nak a Kormányzás és Kötés Elméletében kicsúcsosodó kognitivizmusa:

(15) A Kormányzás és Kötés Elméletének dominánssá válása a nyelvtudomány hanyatlását és tárgyának erózióját eredményezte.

JÄGER első érve (15) mellett az, hogy a generatív nyelvészet dominánssá válása a természettudományok módszereihez való szolgai alkalmazkodás következménye (l. ehhez más összefüggésben a 2. B) 3. szakaszt is). A nyelvtudomány története

folyamán véleménye szerint minden korszakban ugyanazt az eljárást alkalmazta, amely abban áll, hogy a természettudományok mindenkori fejlettségi szintjének megfelelő módszertani irányelveket és elméletsemákat importálva definiálja újra vizsgálatának tárgyát, a nyelvet. Ennek során a természettudományok éppen aktuális állapotát önmaga számára követendő mintaként és az érettség végső szintjének eléréseként mutatja be. A természettudományok kihívására a generatív nyelvészet is az „agresszorral” való azonosulással reagált és átvette azt az elméletfelfogást, amely a legelőremutatóbbnak látszott számára, és ez a kognitívizmus volt (JÄGER 1993a: 92). Ugyanakkor JÄGER szerint a nyelvtudomány valódi tárgyát a társadalmi és történelmi környezetének komplex összefüggésrendszerében meghagyott ember kommunikációját vizsgáló hermeneutikai-funkcionalista hagyomány ragadhatja meg. Ezért a CHOMSKY-féle elméletek szélsőséges szcientizmusa, amely a hermeneutikai-funkcionalista hagyományhoz tartozó nyelvtudományt kiszorította, a nyelvtudomány hanyatlásához vezet.

Másodsor, JÄGER paradoxnak tartja, hogy míg egyfelől a kognitív tudomány saját állítása szerint jelentős előrelépéseket tett a nyelv különböző szintjeinek elemzésében, addig másfelől a nyelvtudomány elvesztette uralmát saját kutatási tárgyának, a nyelvnek a meghatározásában (JÄGER 1993a: 90). Az agresszornak nevezett természettudományos módszertanhoz való szolgálai alkalmazkodás következményeként „a CHOMSKY-elméletek története a nyelvnek mint a nyelvtudomány tárgyának az eróziójáról szól” (JÄGER 1993a: 79; kiemelés: K. A.). E történet folyamán a megismerés tárgya olyannyira leszűkült, hogy a nyelvtudomány már diszciplináris identitásának megőrzésére sem képes (i. m.).

Harmadszor, AARSLEFF (1970)-hez, KOERNER (1989)-hez és másokhoz hasonlóan JÄGER is azt állítja, hogy a generatívisták – meghamisítva – újraírják a nyelvtudomány történetét. A tudománytörténetből kizárólag a szcientista nézeteket emelik ki, megszépítve őket és elkendőzve hibáikat. Ezzel párhuzamosan eltorzítják vagy egyszerűen letagadják a hermeneutikai-funkcionalista hagyományba tartozó elméletek azon progresszív elemeit, amelyek nélkül a modern nyelvtudomány nem jöhetett volna létre.

JÄGER szélsőséges állításaira BIERWISCH (1993) és GREWENDORF (1993) reagált – ugyancsak szélsőséges (*ad hominem* és szalmabáb) érveléssel (vö. SCHNELLE 1994) védelmezve a Kormányzás és Kötés Elméletének forradalmi voltát, egyszerűs mind pellengérré állítva a hermeneutikai-funkcionalista hagyomány tudománytalanságát. (JÄGER 1993b viszontválasza vitaindítójához képest nem tartalmazott új érveket.)

JÄGER megoldási javaslata (P)-re:

(MP15) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalma az 'erózió' a Kormányzás és Kötés Elméletére vonatkoztatva, központi hipotézise (15) és eszköze a hermeneutikai-funkcionalista hagyományhoz való viszonyítás.

E) A Minimalista Program (CHOMSKY 1995c): forradalom a forradalomban, hamis tudomány, LAKATOS-féle kutatási

program vagy tekintélyelvűség? – 1. Forradalom a forradalomban. – Mint a generatív nyelvészet minden stádiuma, a minimalizmus is éles viták keresztjébe került és megosztotta a szakmai közvéleményt. Az egyik szélsőség szerint „a Minimalista Program valóban forradalom a forradalomban” (PIATELLI-PALMARINI 1998: xxii). Tehát:

- (16) A Minimalista Program forradalom a generatív nyelvészet egészének forradalmiságán belül.

(16)-ot mindenekelőtt a minimalizmus következő sajátosságai indokolják (PIATELLI-PALMARINI 1998; BOECKX 2006 stb.): a) a grammatika vezérelve az ökonómia, a virtuális fogalmi szükségszerűség, a tökéletesség és a szimmetria; b) az elemző és magyarázó apparátus radikális egyszerűsítése; c) a grammatika biológiai alapokra helyezése; d) a GALILEI-féle tudomány eszményének első megvalósulása a nyelvészetben; e) mivel nem kidolgozott elmélet, hanem csak program, lehetővé teszi olyan alternatív problémamegoldások mérlegelését is, amelyeket egy kiforrott elmélet nem enged meg.

PIATELLI-PALMARINI (16) melletti érvelése feltűnően euforikus: a minimalizmus „a legjobb úton halad afelé, hogy teljesen kifejlett természettudománnyá váljon, a fejlett tudományos kutatás komoly ígérését hordozva magában, amelynek idealizációi, absztrakciói és dedukciói végül majd mélységükben és kifinomultságukban eléri a modern tudomány legfejlettebb területeit. A generatív grammatika már elindult a természettudománnyá válás útján, mégpedig annak alapján, amilyen állapotban most van, és nem azért, amivé egyszer a jövőben válhat” (PIATELLI-PALMARINI 1998: xxv; kiemelés: K. A.).

Nem világos, hogy PIATELLI-PALMARINI milyen historiográfiai keretben és milyen értelemben használja a 'forradalom a forradalomban' fogalmát, az azonban kétségtelen, hogy – mint JOSEPH (1995: 380) más összefüggésben hangsúlyozza – a folyamatos forradalmiság nem értelmezhető a kuhni kategóriák szerint.

A megoldási javaslat (P2)-re:

- (MP16) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalma a 'forradalom a forradalomban' a Minimalista Programra vonatkoztatva és központi hipotézise (16).

2. LAKATOS-féle kutatási program. – BOECKX (2006) a következő tétel mellett érvel:

- (17) A Minimalista Program Lakatos-féle kutatási program.

BOECKX érvelésének lényege az, hogy a minimalizmus alapvető tulajdonságai megegyeznek a lakatosi 'tudományos kutatási programok' sajátosságaival (LAKATOS 1970). Ugyanis az ilyen típusú kutatási programok nem falszifikálhatók vagy verifikálhatók, hanem csupán pozitív vagy negatív heurisztikákhoz kapcsolódnak

(BOECKX 2006: 7, 89–91). Nem lezárt, érett elméletek, hanem folyamatosan változnak és hosszú érési folyamaton keresztül fejlődnek (i. m. 6, 91–3). Továbbá különböző változataik mindegyikében elfogadott magból és az azt változatról változatra eltérően kiegészítő egyéb összetevőkből állnak, ez pedig összhangban van a minimalizmuson belüli eltérő irányzatok kialakulásával és egyidejű fennállásával (i. m. 88). BOECKX álláspontjának kritikai elemzéséhez l. KERTÉSZ megj. e.

BOECKX tehát az alábbi megoldást nyújtja (P)-re.

(MP17) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalma a 'kutatói program' a minimalizmusra vonatkoztatva, központi hipotézise (17) és elmélete LAKATOS 1970.

3. **H a m i s t u d o m á n y .** – A minimalizmus más értékelések szerint az elmentéte annak, amit PIATELLI-PALMARINI állított (SEARLE 2002a; POSTAL 2003; PULLUM 1996; SEUREN 2004). Ezt a felfogást SEUREN (2004) példáján szemléltetjük, amely összegzi az érveket. A tétel a következő:

(18) A Minimalista Program hamis tudomány.

SEUREN úgy véli, hogy a Minimalista Program nem a megkoronázása, hanem sokkal inkább a lerombolása annak a fejlődésnek, amelyet CHOMSKY korai munkásságával elindított (SEUREN 2004: 3). Sőt, „CHOMSKY »A Minimalista Program« című könyve a h a m i s t u d o m á n y [spurious science] szomorú példája, mivel nem tesz eleget olyan alapvető tudományos kritériumoknak, mint az adatok tisztelete, az egyértelmű fogalmazás, a falszifikálhatóság, valamint, egy másik szinten, a jó modor követelményének sem” (SEUREN 2004: 4; kiemelés: K. A.)

SEUREN a minimalizmus historiográfiai megítéléséhez tudományelméleti támpontot használ fel (SEUREN 2004: 8–10). POPPER (1997 [1959])–re hivatkozva megállapítja egyrészt azt a közismert tény, hogy az analitikus tudományelmélet szerint a tudományos racionalitásnak vannak általánosan elfogadott, a józan észben gyökerező ismérvei. Másrészt tisztában van azzal, hogy ezt a tudományképet az újabb, relativizmusba hajló posztkuhniánus tudományelméleti irányzatok megingatták, azt állítva, hogy a tudományos megismerés tartalmát alapvetően időben változó és közösségfüggő társadalmi összefüggések – csoportok mindenkori szerkezete, érdekei, céljai – határozzák meg. E két tudományelméleti felfogás között a középutat választva SEUREN nem tagadja a társadalmi tényezők szerepét, ugyanakkor úgy véli, hogy a tudományos értékeknek van egy univerzális magja. Ez utóbbi határozza meg a racionalitás azon kritériumait, amelyek alapján eldönthető, hogy mit tekintünk „jó” tudománynak és értékes szellemi teljesítménynek. E kritériumok a következők: világos kifejezésmód; a releváns adatok iránti alázat; az adatokból levont következtetések tudomásul vétele, bármit állítsanak is azok; a „legjobb”, azaz azon elmélet elfogadása, amely több adatot kisebb apparátussal magyaráz, mint ismert riválisai (SEUREN 2004: 10). A Minimalista Program e kritériumoknak nem tesz eleget, ergo kimondható a (18)-ban feltüntetett tétel. SEUREN könyvének kritikájához l. GROHMANN (2005), TEN HACKEN (2006).

A (P)-re nyújtott megoldás a következő:

(MP18) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalma a 'hamis tudomány' a Minimalista Programra vonatkoztatva, központi hipotézise (18), eszköze pedig a racionalitás általános kritériumait előfeltételező tudományelméleti felfogás.

Itt említjük meg, hogy SEARLE – aki a 2. A) 1. szakaszban hivatkozott, „The New York Review of Books” hasábjain 1972-ben megjelent híres írásában a generatív nyelvészet akkori stádiumának kuhni értelemben vett forradalmiságát deklarálta – ugyanezen kiadványban harminc évvel később a forradalmat sikertelennek minősíti (SEARLE 2002a). L. CHOMSKY (2002b) és BROMBERGER (2002) választát, valamint SEARLE viszontválaszait is (SEARLE 2002b, 2002c).

4. T e k i n t é l y e l v ű s é g . – A 2. D) 1. szakaszban említettük, hogy LAPPIN, LEVINE és JOHNSON írása – mely a KUHN-parafrázissnak szánt, ironikus „The Structure of Unscientific Revolutions” címet viseli – éles vitát váltott ki a következő tétellel:

- (19) a) A generatív nyelvészet fejlődése a Kormányzás és Kötés Elméletével bezárólag joggal nevezhető forradalminak, ugyanakkor a minimalizmus az utóbbihoz képest visszalépés.
- b) A Minimalista Program fenntartását nem tudományos jelentősége, hanem kizárólag a generativista közösség tekintélyelvű szerveződése motiválja.

(19a) mellett érvelve vitaindítójukban csakúgy, mint a válaszokra adott viszontválaszaikban (LAPPIN–LEVINE–JOHNSON 2000a, 2000b, 2001) a szerzők azt hangsúlyozzák különféle megfogalmazásokban, hogy egyetértenek a generatív nyelvészetnek az ötvenes évek végétől kezdődő és a Kormányzás és Kötés Elméletében kicsúcsosodó forradalmiságával, ugyanakkor nem találnak racionális magyarázatot arra a tényre, hogy e forradalmi változás progresszivitását a minimalizmus kritikátlan elfogadása megtörte. Megvizsgálva a 2. E) 1. szakasz a) pontjában említett minimalista kulcscatégoriákat – mindenekelőtt a tökéletesség fogalmát –, arra a következtetésre jutnak, hogy a minimalizmus szilárd empirikus alap helyett homályos metaforára épül (LAPPIN–LEVINE–JOHNSON 2000a: 666). A 2. E) 1. szakaszban említett b) ponttal ellentétben azt mutatják be, hogy a minimalizmus technikai apparátusából pontosan azok a catégoriák kerültek ki, amelyek az Elvek és Paraméterek Elméletét oly sikeressé és világszerte elterjedté tették (LAPPIN–LEVINE–JOHNSON 2000a: 668–9). A c) ponttal kapcsolatban URIAGEREKA (1998) példáján – melyet a minimalizmus propagandisztikus céllal publikált apológiájának tekintenek – azt szemléltetik, hogy „m é g m e g k ö z e l í t ő l e g h i h e t ő ö s s z e f ű g g é s t s e m s i k e r ű l k i m u t a t n i a M P [M i n i m a l i s t a P r o g r a m] é s a t e r m é s z e t t u d o m á n y o k f o g a l m a i é s m e t o d o l ó g i á j á k ö z ö t t ” (LAPPIN–LEVINE–JOHNSON 2000a: 667–8; kiemelés: K. A.; l. még ehhez LEVINE 2002 is). A d) ponttal szemben úgy vélik, hogy szócinc a GALILEI-féle tudomány eszményének tökéletes megvalósítá-

sáról, hanem „a szcientizmus talajtalan aurája” mindössze annak a megalapozatlan állításnak a legitimációját szolgálja, hogy a minimalista szintaxis eljutott a precizitásnak és empirikus teljességnek a kémiával és a fizikával összehasonlítható szintjére (LAPPIN–LEVINE–JOHNSON 2000a: 667). Végül, szerintük annak hangsúlyozása, hogy „csak” programról van szó (l. a 2. E) 1. szakasz e) pontját), amelytől eleve nem várhatók el olyan szigorú eredmények, mint egy elmélettől, a hibából kíván erényt kovácsolni. A szerzők kétségbe vonják ugyanis azt az állítást is, hogy a minimalizmus nem elmélet, hanem csupán program, mert a Kormányzás és Kötés Elméletéről a Minimalista Programra való váltás lényeges elméleti változással járt (LAPPIN–LEVINE–JOHNSON 2000b: 902).

Ami (19b)-t illeti, a szerzők „misztikusnak” tartják azt a tényt, hogy a generativisták azon hada, amely korábban lelkesen és sikeresen alkalmazta a Kormányzás és Kötés Elméletét, egyik napról a másikra feladta azt és kiállt egy jóval kidolgozottabb, tudomány módszertanilag és empirikusan egyaránt megalapozatlan, új tudományos eredményekkel nem járó program mellett. Erthetetlennek tartják azt, hogy „igen nagy számú kutató kizárólag CHOMSKY személyes autoritása alapján veti el az egyik elméletet és fogad el egy másikat, anélkül, hogy CHOMSKY feltevéseit olyan kritikus értékelésnek tenné ki, amelyet normális körülmények között más szerzőtől származó elméleti újításokra alkalmaznának” (i. m. 669; kiemelés: K. A.). Ebből pedig az következik, hogy a generatív nyelvészetben a racionális érvelésnek nincs jelentősége (i. m. 670), helyette a csoporthoz való tartozás jelenti az állásfoglalások mozgatórugóját. Ehhez azt kell hozzáfűznünk, hogy „a tekintélyre hivatkozás” az arisztotelészi alapokon nyugvó klasszikus érvelésemélet szerint a legsúlyosabb érvelési hibák (fallacies) egyike.

Végső konklúzióként a szerzők kétségbe vonják a Minimalista Program tudományos voltát (vö. LAPPIN–LEVINE–JOHNSON 2000a: 670, 2000b: 878, 2001: 916), mivel „nem ismerünk olyan komoly tudományágot, amelyben az elméleti paradigmák ilyen könnyed és kritikátlan módon jutnának széles körű elfogadottsághoz” (2000a: 670; ezen álláspont tömör rekonstrukciójához l. még PIATELLI–PALMARINI 2000: 859). Álláspontjuk SEUREN-énél is sarkítottabb: míg SEUREN azt állítja, hogy a Minimalista Program hamis tudomány, addig LAPPIN és társai szerint még csak nem is tudomány – hanem, mint vitaindítójuk címe is jelzi, „tudománytalan forradalom”.

LAPPIN, LEVINE és JOHNSON vitaindító írását heves reakció követte. Polarizálódtak a minimalizmus melletti és az azzal szembeni, ezzel párhuzamosan pedig egyfelől a minimalizmus forradalmiságát, másfelől a Kormányzás és Kötés Elméletének forradalmiságát állító álláspontok.

(P) megoldása így rekonstruálható:

(MP19) A generatív nyelvészet historiográfiájának alapfogalma a 'tekintélyelvűség' a Minimalista Programra vonatkoztatva és központi hipotézise (19).

(Folytatjuk.)